Tichsetfiskerij, fan Rien oant Ayamaru (1972/1976)

Earder opnommen in *Klaaikluten* 2002/2:3-5

Jelle Miedema

Yn Grins wie ik nei in kandidaats sosjology oerstapt op antropology (folkenkunde), foaral omdat dy stúdzje in staazje yn it bûtenlân ynhâlde. Myn motto wie doe Frysk, Frij en Fuort. Foar dy staazje moast ûndersyk dien wurde nei de fiskrjochten fan de Samen (Lappen) yn Sweden, mar ik hie neat mei fiskerij. Wolris by de suvelfabryk yn Wommels in fiskje fongen foar de kat, mar dêr wie ek alles mei sein. Ik krige de rie om as tarieding in ynterview te hâlden mei in fisker en dat waard (yn 1972) Fritsma yn Rien. Wêrom Fritsma? No, simpel omdat it skildereftige byld fan syn tichtsetfiskerij op myn netflues hingjen bleaun wie en ik as klaaiklute sa gau ek net in oare fisker betinke koe. Doe't ik Fritsma fernijde dat ik ea mei syn dochter Sara op de Mulo yn Wommels sitten hie, wie it iis gau brutsen en ik nei Rien ta.

Fritsma bliek in fisker yn ieren en sinen en mei nocht lei hy út hoe't de tichtsetfiskerij om en ta gong. Hy hie in hiel soad nijsgjirrige dingen te fertelllen oer in nearing sa tichteby en dochs ûnbekend. Wat de tichsetfiskerij ynhold seit it wurd eins sels al. In brede feart wurdt ôfset mei in grut net yn it midden dat op en del kin, it 'middenskot' mei oan wjerskanten dêrfan fêste 'wâlskotten'. Yn dy lêste netten sitte iepeningen wêrefter fûken opsteld steane om de fisk op te heinen.

De tichtsetfiskerij fan Fritsma yn Rien, mei it sicht op Lytsewierum (foto JM 1972)

By de foto's (JM 1972):
boppe: Oersicht fan de tichsetfiskerij mei ark. Twa bunnen en in net hingje te droegjen, ien bun leit yn it wetter. Op de foargrûn fan de twadde foto de lier wêrmei it tichsetnet op en del helle waard.
midden: De fûke wurdt ophelle en de fangst oerhevele yn in netsje dat klearhinget yn de bun fan de skou.
ûnder: De iel wurdt fanút de bun fan de skou oerbrocht yn de grutte bun oan 'e wâlskant by hûs.

Yn foaral de tiid fan de beropsfeart kaam it der op oan dat it grutte tichtsetnet op'e tiid del moast foar in frachtboat. Dat grutte net stie meast allinnich nachts omheech, mar ek dan wie noch wol ris in skipper op paad. Je moasten dan as fisker wol yn'e buert wêze, dus flakby wenje.
Bûten de buorren waard ek wol mei fûken fiske, mar dan moasten je útsjen dat net oaren de fûken leech hellen. Der waard fiske op iel en bûten de tichtsetfiskerij om ek op bears en snoek – mei in modderblei dêr op ta. 'Dy ieten wy ek wol', seinen Fritsma's dochters Gryt en Sjoukje (doe't ik harren der letter op oanspruts), 'mar dy modderbleien wiene mear graad as fisk.' De iel en snoek gongen nei in restaurant, de rest nei in fiskmoalfabryk. En yn skrale tiden soarge mollefangerij foar oanfoljende ynkomsten.

Fritsma's heit en pake wienen ek beropsfisker en sels kaam Jan Fritsma as jonge fan trettsjin jier al yn it fak. In skou kompleet mei opboarden en bun makken de Fritsma's sels en mei in aak trokken hja

froeger hinne en wer oer de binnenwetters fan Hennaarderadiel. Fûken hienen hja útstean by Rien, Spyktille, yn Easterein en Wommels, mar ek wol yn Toppenhuzen. Fiskwetter yn Hennaarderadiel waard pachte en foar fiskplakken bûten Hennaarderadiel hie Fritsma fergunningen. Yn lettere jierren, mei de opkomst fan de sportfiskerij, gong dat foaral om 'ielrjocht' (p.c. Sjoukje Fritsma, 2002). Fritsma wie ek oars aktyf. Hy siet yn it bestjoer fan it Fryske Bûn fan Binnenfiskers en hichtepunten wienen de jierlikse gearkomsten yn de herberch fan Jikke Osinga yn Snits. Dat wienen iepenbiere gearkomsten, mar pottekikers hienen de fiskers der leaver net by. Dat wie der in frjemde gast, dan wist frou Osinga der wol rie mei. Letter waard Fritsma sanearre. Dernei gong hy noch wol wat troch mei de fiskerij, mar as hobby – sa as no syn soan Meindert dat noch docht. Jan Fritsma stoar yn 1998, twaen-njoggentich jier âld. Dêrmei ferdwûn in âld berop út ús kontreien. Mar yn 1972 waard Fritsma mei syn fiskerij ferivige, wêrfan bygeand in stikmannich plaatsjes. Bylden út in net iens sa fier ferline, mar net minder skiednis.

Laplân slaan ik no oer (it fiskerij-ûndersyk dêr slagge tige, dêr net fan[1]) en we geane rjochtstreeks nei it saneamde Fûgelkopskiereilân fan westlik Nij-Guinea (no Papua neamd), wêr ik fan 1975 oant 1981 wenne en wurke. Dêr moast ik fanút Teminabuan oan de súdwestkust nei Ayamaru yn it binnenlân om ûndersyk te dwaan nei de kultuur fan de Maybrat of Ayamaru-minsken. No betsjut *-maru* 'marren' en it trof moai dat der op de marren fan Ayamaru omraak fiske waard. Nei Rien yn Fryslân en Arjeplog yn Laplân hie fiskerij en alles dêr om hinne myn belangstelling krigen, ek omdat it in soad ynformaasje oer oare saken opleverje kin [sjoch noat 2]. Dus as it mar efkes koe dan gong ik mei de marren op.
Net sa moai wie it dat op dy marren yntusken mei nylonnetten fiske waard. Dêrmei koe wol in flinke haal dien wurde, mar de meskwiidte fan dy netten wie yn in pear jier tiid wol al fan fiif nei fjouwer 'fingers' wêrom brocht. Lokkich koe der net altiten mei netten fiske wurde. As it tige reind hie, dan kaam der tefolle rommel yn it wetter en wienen netten gewoan net te brûken. De Maybrat foelen dan wêrom op harren âlde metoade, tichsetfiskerij.
Dy tichsetfiskerij yn Ayamaru barde yn de ûndjippe slinken om de marren hinne. Dy waarden ticht setten mei in rige takken rjochtop yn 'e modder mei dêrtuskentroch flochten gers en grienwier. Dat wie in bewurklike metoade. As it tige reind hie dan stige it wetter yn de marren en rûnen de slinken fol en bleau it in tiidsje droech dan rûn it wer de oare kant op. Sadwaande moasten de fûken de iene kear mei de iepening nei de marren ta set wurde en in oare kear oarsom. En lyk as Fritsma moasten de minsken yn Ayamaru ek goed oplette dat oaren de fûken net leechhellen. Op gaadlike plakken hiene se sels wachthúskes makke.
In pear dingen hienen de fiskers fan Ayamaru op Fritsma foar en tsjin. Hja hoegden gjin fergunning en der kamen gjin grutte skippen lâns. Dêr koe dei en nacht fiske wurde, sels yn de paaitiid mar wer net yn de reintiid, en it ienige ferfiermiddel oer it wetter dêr is in prau sûnder útlizzers (in 'Einbaum', sa as dat sa treffend yn it Dútsk hiet). Dat moast sa'n prau foarby in fiskdaam, dan skoude de 'skipper' gewoan wat takken en wier oan'e kant om de boel dêrnei werom to lizzen. Yn dy fiskdaam siet wol in lytse iepening, mar dy wie foar de fûke. Dy fûke dêr waard makke fan taai 'spaansk' reid (rotan). Moast de fisk noch efkes libjen bliuwe, dan setten de Maybrat de fûke gewoan mei de punt yn'e modder. In aparte bun hiene se net nedich. Sa'n rotan fûke hat in losse trechterfoarmige keel dy't as deksel brûkt wurde kin en 'it bern fan'e fûke' neamd wurdt. [2]
Yn de doarpen om de marren hinne waarden de fisken droege op rekken en ferkoft yn 'e omkriten oant de kust ta. Want minsken binne oeral gelyk. Yn it binnenlân is in grutte seefisk tige wolkom en oan de seekant is sa'n swietwetterfiskje wer ris wat oars. En fiskers binne ek oeral gelyk. Lyk as Fritsma lieten ek de fiskers yn Laplân en Nij-Guinea har net út oer hoefolle der no eins sa deis of troch de wike fongen waard. It antwurd komt oeral op itselde del: 'Och, de iene kear wat mear en de oare kear wat minder.'

---

[1] Miedema, Jelle (1973): *Vissen de Lappen achter het net? Een onderzoek naar het visrecht van de Lappen in Zweden.* Inst. CA/RUG, monografieën nr. 3, 126 pp. (1973); 'A trend of equalizing differences between Lapps and Swedes, illustrated by their fishing-rights and fishing-tackle', *Netherlands – Swedish Symposium on Developments in Scandinavian Arctic Culture February 1974*, pp. 46-58. Arctic Centre RUG (1975).
[2] Mear yn: Miedema, Jelle (1986) *Pre-capitalism and cosmology. Description and Analysis of the Meybrat Fishery and Kain Timur-Complex*. VKI nr. 120.